

meg, a gyűlés színén összegyűlvén ebből 2500 font, tehát több mint 20,000 frt. Ez aztán a lelkesedés. Az „Inquirer“ honnan ez adatokat vettük, méltán szentelt ez áldozatkészégnek egy vezércikket e czim alatt „Unitarian Enthusiasm,“ melyet így kezd meg: „Ritkán irhatunk unitarius lelkesedésről. Sokkal gyakrabban van okunk panaszozni annak hiánya miatt. De nekünk ugy tetszik, hogy az amerikai unitáriusoknak Saratogában tartott utóbbi gyűlésök jellemzésére megfelelőbb czimet nem találunk, mint a mit a czikk élére irtunk. Itt több volt a melegségnél és buzgóságnál, itt valódi lelkesültség volt. Üdvözöljük amerikai testvéreinket. Ők megmutatták, hogy nem lehetetlen az unitarismus ügye mellett lelkesülni, hogy ha eddig tán lágymelegség jellemzett minket, tőlünk függ azt levetkezni és szivvel, lélekkel előmozdítani az unitarius kereszténységet. Ők példát adtak nekünk angol unitáriusoknak, a melyet jól teszünk, ha követünk.“ Tegyük hozzá mi is, hogy e példa nekünk se fog ártani. Mi ugyan szeretünk magunknak azzal hizelegni, hogy ügyeink mellett lelkesülni s a közczélokra áldozni tudunk. S tán van is valami igaz a dologban, De mi a mi lelkesülésünk és áldozatkészégünk az amerikai unitáriusokéhoz képest, melyekről a fennebbi adatok szólnak. Tisztelet a kivételeknek, tisztelet azon egy-két emberünknek, a kiket áldozataikkal még oda állithatunk amerikai testvéreink mellé, de bizony a nagyobb résznek nincs mivel szerfelett dicsekedni. Ha igérettel eleget lehetne tenni az áldozatkészégnek. Nó akkor egészen másként állanánk mi is. Az 50-es években igéretben mi is több mint 100,000 frt áldozatot hoztunk egyházunknak. Csak az a baj, hogy ennek egy nagy része ma is csak igéret, sőt akadnak, a kik azt mondják, hogy ők azt az igéretet nem is azért tették, hogy valaha beváltsák. A ki nem az, ne vegye magára; de így könnyű patronusnak lenni, hanem nincs benne semmi haszon. Azért ismétljük, hogy az ámerikai unitáriusoktól mi is példát vehetünk. Ne hagyjuk kiveszni a magyar unitáriusoknak is egykor csakugyan példás buzgóságát és áldozatkészégét. Az aratnivaló sok, csak erőnk legyen hozzá.

cz.

FELELET

a Keresztény Magvető XV. évfolyam 4-ik füzet 281—283, lapjain álló támadó vádiratra.

„Avagy nem kell-e megfelnünk a te sok beszédedre? avagy a csácsogó ember lehet-e igaz? a te hazugságid miatt az embereknek kell-e hallgatniok? nem kell-e senkinek szégyennel illetni tégedet, ki egyebeket csufolsz?“ Jóh XI. 2. 3.

Kazinczy Ferencz Berzsényit és Dajkát bírálgatta, s a sok esetlen kritikus kifogásain, bántalmazó megjegyzésein elkeseredve felkiáltott:

„Oh marha lelkek, méltók vonni jármat
 „Hányszor fakasztá már dongástok engem
 „Sze'íd kacajra — hányszor élességre?!“

Én akkor bámultam, boszankodtam Kazinczyra, hogy annyira el tud magáról felejtkezni, s oly gyöngédtelen kifejezéssel ad jelt irótársaira lett kedvetlenségéről. De most, midőn látom, hogy az egyház elnéző pártfogása mintegy maga kezd támadást*), s párjával bocsátja reám célzott rágalmakat, s a helyett, hogy az egyház souverenitását kimélné, s vezetné oly utakra vagy hivatali elbáúásra, hogy a világtól elrejtve, saját körében rendezné ügyeit, mintegy nyílt hadat kezd valótlan állításaival s arra kényszeríti közegeit, hogy mint b. Salamon mondja, a mit nem loptak is fizessék meg — most nem bámulok az elkeseredett irodalmáron — sőt a furfangos Stäel asszony is jut eszembe, a ki hasonló esetben bús kangan fakadott ki: „a mint ismerni kezdtem az embereket, szeretni kezdtem a kutyákat“. . . . Auch der Räuber hat seine Stunde.“

S valóban rossz kedvvel fogtam tollat azon csufondáros csapattal szembe, a mely elég okosnak, elég bölcsnek hiszi magát arra, hogy méltatlan támadást kezdjen — de Ch a a n i n g jutott eszembe, hogy a hol becsület ügye forog fenn, ott nem lehet, nem szabad engedékenyeknek lennünk — nehogy beteljék rajtam is hát a J a g o megjegyzése, hogy „a ki tőlem pénzt lop, semmi az, de a ki hiremet lopja meg, koldussá teszi“ — pár sorba szorítom feleletemet.

De itt nem Consistorium, nem Pál Péter forog kérdésben, hanem az egész Clerus; s azt sem veszem tekintetbe, hogy saját nevem forog becsületsértésben — én többször is hallottam méltatlan támadást — s mindannyiszor elmondhatom Th i e r s e l, kinek békétürését bámulták: „régí esernyő vagyok én — 40 év óta perog reám s le rólam az eső“, de a mint M o n t e s q u i e u a sajtószabadságtól az államot féltette, én is az egyház becsületét, nyugalmit sajnálom, melyet kimélnünk kellene s még ha vérnyomok kerülnek is elé, azt is elrejtteni, eltörölni kellene s zártfalak mögött igazítani ki.

S valóban lehet bámulni: honnan és miért van kedvök e gúnyíróknak ily sikertelen, meddő támadásokkal kísérteni, rágalmazni valakit, midőn végre sem dicsekedhetnek fényes gloriával, hanem ha a F a u s z t esete nyugtat meg. F a u s z t o t az ördög akarta elrabolni, de mind aggódott az ördög, hogy az ifju szilárdabb jellem lesz, hogy sem ő hálójába kerithesse, de a S átán kérdezte az ifjutól, van e benne tudományom? Oh van még sok, lőn a felelet, „ha ugy, hát a miénk“ mond a s átán. Tehát a csalfa kitünőségre törekvés a baj gyökere, a mint Q u i n t i l i a n megjegyzi: „nihil pejus est iis qui paulum aliquid ultra primas literas progressi, falsam sibi scientiae pervasionem induerunt.“ Azok seregébe tartoznak a támadók, kik ifjukori tanulmányuk

*)Folyóiratunk nem hivatalos organuma az egyháznak. Az ebben megjelent közleményekért mi vagyunk felelősek. Ha jól teszünk, ezt szívesen megosztjuk egyházunkkal, hisz azért munkálunk; de ha rosszat cselekednénk, ezért a vád egyedül minket érhet. Ezt megjegyezni kötelességünknek ismertük a t. esperes ur ezen kifejezésével szemben, a ki önvédelmére tollat fogván azzal kezdi, hogy egyházát vádolja. Ismételjük, hogy folyóiratunk nem hivatalos organuma az egyháznak.

túlbecsülésével a világot akarják s hiszik is reformálni, de teljesek rosszlelkűséggel; hatalommá akarják magokat varázsolni, s nem veszik észre, hogy a pessimismus fekete színe önti el munkájokat, ha csakugyan lehet és szabad e repkedő lapokat munkának tartani.

Ugy látszik: író nagy sulyt akar fektetni arra, hogy a környékekről vonja le azt a ködfátyol képet, mely azokat a botránkozató személyek elől eltakarják, míg azok ellenben szerény elvonultságban gyümölcsöt érlelhetnének s adhatnának a közönségnek, s irogatásaiknak, jobban mondva kelletlen vádjoknak tekintélyt és hitelt akarnának szerezni. Irni hiszen szabad, de még az, hogy valaki írni, rágalmazni nem szégyenli, s névtelenség paizsa alatt szennyet, piszkot szór szerte, még írói rangot nem ruház senkire. Ha úgy volna, mint a közember hiszi, hogy a mi nyomtatásban megjelenik, mind tiszta igazság volna, vagy miudjárt az apotheosis csillagfénye öntené el, még csak menthető volna; de hazudni nyomtatásban — ennek mentsége nincs. Mint nem igazat írni, jobb volna, ha elmaradna az egész írás. Azoknak szól első helyen e leczke, a kik hivatalos legelőn táplálkozva, hizlalják bűnös lelköket s azután beállnak írónak, s a mit irnak, minden sorban kitűntetik rossz lelkűségeket. S azok állításuk szerint aztán nem csak Aranyosszék, de az egész világ, rajtok kívül el van maradva. Pedig megkérdehetjük tőlük, adjanak számot: mi tulajdonképen az, miben e környék el van maradva? Mi az egyház szervezetből az, mit e környék elmulaszt, vagy másként tessen, mint az a közügy életébe be van számítva? Megkérdezhetnők, s mint b. Salamon mondja, égő üszköt gyujtanánk fejökre; főleg ha arról számoltatnók, hogy ők mennyiben pontosok hivatalukban, a minek jutalma felől akarnak panaszkodni.

Hibának mondják, hogy e környék évenként csak egyszer tart közgyűlést, holott a többi környékekben többször tartanak. De kérdés: miért is tartanánk többször azonkívül, midőn zsinatot, főtanácsgyűlést kell rendeznünk; miért ha nincs tárgy annyi, hogy megérdemelje? Az igaz, hogy mikor zsinat vagy főtanácsgyűlés nem volt jelentve, még egyszer sem tartottunk; mert megjegyzendő, hogy miután e környékben papiszék tartásáért nem szoktunk gyűlést tartani — más rendje levén itt a választószék tartásának — ok nélküli költsékezés volna tárgytalau gyűlésekre költeni s az ekkleziáknak csakis pipagyujtó költséget okozni. És ez elv mellett, az én esperességem alatt több maradt az ekkleziái birtokában ezer forintnál, mit az ok nélküli gyűlések mellőzésével kiméltünk, mert egy egy gyűlés az ekkleziáknak úgy ötven forintig s volt eset, hogy még többbe került. Nem ok nélküli luxus vagy épen vesztegetés volna-e szegényíteni az ekkleziákat, s nem azt mondja-e a józan számítás, hogy kiméljünk a hol lehet? . . . és ha talán valakinek zokon esik e kiméletes eljárás — jusson eszünkbe a régi közhely: „malum bene positum maneat suo loco.“ — Az, hogy itt közelben van az egyházi főtanács széke, a hová minden érzékenyebb ügy miudjárt bejelentetik, s aztán különben is többféle érdek: Torda, Abrudbánya, Toroczkó érintkeznek, éppen arra hívnak, hogy kerülhetőleg tartsuk vissza magunkat az ok nélküli gyűlésezéstől, költsékezéstől, ha különben egy kis társalgás, ismerkedő pipázás elférne az esperesnél is, de aztán a reá nehezédő ötven hatvan forint nem tréfa.

Arra a megjegyzésre, hogy itt világi consistorok nem járnak gyűlésekre, mint más környékekben, feleletül csak annyit mondhatunk, hogy itt sohasem volt szokásban, aztán épen azért, hogy közeli viszonyban állunk az egyházi tanácsossal, itt nem is volna eszközölhető; de azért ki van mindig hirdetve, s a ki megjelen, hivatali s baráti tisztességgel fogadva. Az pedig, hogy Insp. Curator se hinak, becsülettel mondva, hazugság. Volt egyszer eset, hogy a közösen meghívott Curatorok közül egyik — mindamellett, hogy szomszédban laktak — a másikkal nem közölte a hívást, s én nem láttam illőnek avval mentegetődni, hogy a Curatorárs elmulatta a közlést, de azért semmi zavar nem történt. Az eféle nem szándékolt mulasztások, csak is az igen hiu, az igen szegletes egyénéknél lehet ok a megbotránkozásra.

Papiszékezés s vizsgálószékbéni eljárásról az esperesség nem minden jött-ment roszzelkü írónak, hanem az illető egyházi felsőségnek tartozik felelősséggel, és ez nem szorult arra, hogy fogadatlan prokátorok által számoltassa s minden eféle kéretlen beavatkozó, az egyházi élet titkait őrző szellem átkát vonja maga után. Nem elég csak elmondani a rágalom szót: adattal kellene igazolni a panaszt, s újjal mutatni: ki elől zárta el magát az esperes, s ki volt a panaszló, kit bár durva hang meghallgatatlanul elútasított volna.

Szóba van hozva a papi élet alapja, a bérfizetés rendje. A mi e környéknek bűnül van tulajdonitva az, hogy már most egyetlen egy ekklézsia fizet szalmás képét. Szomorú idők emlékét költi fel ez a lélekben — azon időkét, melyeken a folytonos háboruzás letarlitott mezőt adott át évről évre a népnek s a nép alimizsna gyanánt fogadta a kevés szemet is, s a folytonos évek alatt el is felejtették, hogy szalmát is követeljenek, s így végkép lemaradt a kepefizetés; de a következő mégis megmutatta, hogy ez a szemül adott bér a népet megtartotta. A Királyhágón-túli egyházakban nem az egyházi személy szedi be a bért, de akárhány eset van, hogy a pap, mester, megkérlik a fizető gazdát, hogy ne adja be a gabonát a köztárba, adja inkább neki, hogy így tisztábban kapja; s dicsekvés nélkül el is mondhatjuk, hogy ez a környék így is segítvén, a helyi viszonyok is, jobban van a többi környékeknél. Erről tesznek bizonytságot a többi környékek is. Aztán mik azok a mik ezen kívül jönnek említésbe? Csupa ábrándok, vagy még azoknak is árnyai. Vasárnapi iskolák — mik váltig képviselvék a minden nyomon találató casinók, olvasó egyletek által. Tanitói értekezlet, korábban keblileg, most országosan szervezve? . . . Papi összegyűlések? hát ki van eltiltva, hogy összegyűjtse pajtásait — csak ne mindjárt közköltésre? . . . Setét felhő árnyékolta, azt mondják e környéket . . . hm. hm. — egy második Camillusnak kell még eljöni, ki a minden nemes eszmélettől megfosztott s a zsarnok önámitásnak eladott gyermekekkel vesszőztesse meg ezt a szerencsétlen urat, ki úgy nem teszen fel semmi jót a szebb jövőre hivatott világról. Százra megy e maroknyi környékbeli nimitarius egyéneknek száma, kiknek bölcsőjük itt rengett, itt tanulták a világot s életet ismerni, s most mind országos tisztvi hivatalban, egyháziak és polgáriak, kik becsületére vannak állásuknak s nagy része szerény viszonyok közt lettek urakká. Hát nem elég bizonytságe ez arra, hogy a környék nincs elmaradva, — hát mit kíván az a magával szá-

mot nem vetett rágalmozó? azt-é, hogy ezek mind istenek legyenek?! Meglátja ő, hogy evvel a panaszszal úgy jár, mint Favre Gyula azon köncseppel, melyet a Sédáni aláírásnál hullatott, melyet sohase tudtak elfelejteni, s bűnül is számították be neki.

De menjünk tovább:

Tisza Kálmán azt mondja a politikáról, mikép annak nem az a feladata, hogy elérhetetlen vágyakat teremtsen, hanem meg kell aludni a viszonyokkal és lehetetlent kívánni nem kell. Épen az a betegsége van az afféle hivatlan bujtogatóknak, hogy a mit a polgári viszonyok közt sem lát Tisza elérhetőnek, ők a szerényebb, korlátoltabb egyházi körben is ki akarják erőszakolni, s talán épen a Babini köztársaság elveivel harczolva is, s mint ilyenek az utópisták rajjához tartoznak, kik a holnapi igazságot a tegnapi hazugságtól szokták kölcsön venni. Ámitják előbb magokat s aztán másokat is akarnak tévedésbe hozni. Minden egyéb okoskodáson a szegénység panasza huzódik el, mint egy veres hajókötél (paupertas magna meretrix), mely kiindulási és visszavonulási pontot képez s nem akarják érteni, hogy az egyházi élet minden rétegében találkozunk kell evvel. Krisztus szava, hogy „szegények mindenkor lesznek veletek“ és ezt elodázni nem is lehet. A ki ettől erősen fél, fél hogy reá'szárad a népszerű papi átok: „mikor kenyered van tüzed ne legyen“, — meg van tévedve, ha mégis ez a sors jutott részében. Más szakma, más barázda kell annak, ki gazdagság után sohajtoz — van az életnek ezer utja, melyen valaki gazdagság után akar nyargalni, de az egyházi élet meddőcske e kérdésben. Azonban szakítva a gazdagság nevével s eszméjével, a verejték és dicsőség válpontja közt, általán véve, kik papok lettek, hasznát vették, mert ez a polgári sors koszorujába illő életet ad bajnokainak — olyant pedig, melytől meg kellene fosztani azokat, a kik úton útfélen gyalázzák azt, s úgy tesznek, mint a kenyeret ugató ebel. Az ilyenek méltók volnának, hogy csakis véres verejtékkel jussanak kenyerek morzsájához. — Tisztelet az egyházi életnek! . . .

Azonban lehetetlent ne kívánjunk. Ne kívánjuk, hogy minden baj, minden ellenmondás nélkül sikerüljen annak nyugalma, tisztelete. Ez is alája van vetve azon nehézségeknek, melyekkel a társadalmi életnek többi osztályai vesződnék. Értetlenkedés, irigység, egymás elleni tolokodás, erőszakoskodás s kötelesség nem teljesítés bajaival találkozunk minden lépésnél. És itt még korszaki tévedések is helyet találnak. Ki van itt mondva, hogy tiz év óta jöttek itt zavarba a dolgok. Tiz év óta. Attól az időtől van hát keltezve úgy-é, mióta mások igyekeznek minden nyomon zavart csinálni az ügymenet rendében, s tán csak azért, hogy magok láttassanak nélkülözhetleneknek. Félre kell állítani őket s minden dolgot rendbe jő. „Mikor nincs ingerlő ember, megszűnik a háborúság“, azt mondja b. Salamon Pred. 26: 21. 22. s mind az mi a vádból e rovatba tartozik csak is ez uton gyógyulhat s míg efféle lázítók mozognak a nép között, addig béke, legalább állandó, rendbecsülés, egymás kimélés nem állapodhatnak meg a nép között. Két három bérelt czinkos felforgatják a várost — hazugságot árulnak igazság gyanánt — elkeserítik az érzékeny lelkeket, templomi lázadást, verekedéseket idéznek elő. Hiába na! Tiz év alatt sok történhetik — sok annyi év alatti rozszlelkü titkos bujtogatás által. E miatt támad a szegénység állított

gyalázatja épen oly korban, midőn e környékről szólva, épen az van elismerve, kimondva, hogy sorsukhoz képest a papok gazdagok s általában véve az egyházi kar tisztességes életnek örvend.

Állítva van, hogy bért csak az fizet a ki akar. Hát annyira megromlottnak látja-e író a világot, hogyha, mint állítja, hogy az esperes levette volna gondját az egyház ügyeiről — nem találkoznék közszellem a nép között, mely annak rendezésére működjék, nem-é az egyházi dolgok kezelésével megbízott közegek, kiknek fájna e rendbomlás? . . . Hiszen, ha esperes nélkül is a közegek igazítanak — hiba-é? s rend volna-é minden csekélységért gyűlésezni s költekezni? . . . Magában az egyházak vagyonáról értekezni, érdeklődni igen is kötelesség, de a ki ily kényes dologhoz szólni hivatva van, több lelkiismeretet kell hogy mutasson, minthogy csak gyalázza az ekkleziákat lelketlenséggel, az esperest hanyagsággal értetlenséggel, a consistoriumot tnyasággal, hogy nem látják, nem akarják látni a bajt s így veszni hagyják a kezökre bízott kincset. I. Napole on ról az volt mondva, hogy sziv helyett ágyugolyó volt keblében. Erről a mi vádaskodó emberünkről is azt lehet mondani, hogy sziv helyén epezacsó van keblében. Mindig csak szondirozzák ök a népet, hogy valami hibát találjanak, aztán találnak egy általános érvet, a hazugságot s evvel enyhítetik epedésüket, különösen midőn pénzügyi kérdésekbe kezdenek, hol a bajok hullámmzásával anyyi krízis, anyyi elnapolás kerül elé, hogy csak tanult buvárnak sikerül az örvények meglábolása, — s itt, itt találnak ök valódi élvezetre az ezer alaku gyanusítások tengerében.

Az iskolázás érdekében meg kell jegyeznünk, hogy ezorkétszáz éve, hogy a keresztény világ felett a konstantinápolyi gyűlés a papokhoz kiadta az utasítást, hogy „per villas et vicos“ iskolát tartsanak és azon időtől fogva Pestalozziig és Trefortig örökké küszködik a világ a viszonyokkal, hogy megszerettesse az iskolázási rendet s a vérbe menjen által az ösztön, a tanítatás megkedveltetésére s ámbár főleg az újabb időben a kormány igen sokat tett és teszen röpiratokkal, kormányrendeletekkel, még is még mind az a sorsa ez igyekezetnek, a mit az evangeliomi szolga mondott: „Uram, minden meglett a mit parancsoltál s mégis üres hely vagyok.“ Magában az ügyben s nem az esperesti hanyagságban rejlik hát az akadály, mely mindjárt-mindjárt eleibe gördül az igyekezetnek, mely ezt akarná dicsőíteni. A közelebbi napokban Samassa Jó z s c f egri érsek tűzött össze Trefort miniszterrel: „még az egyetemet se lehet mintaképül venni, mert „Csengeri szavát idézve „az is foglalkozik minden egyébvel csak tanulással nem és frequentál minden helyet, csak az előadásokat nem“, az érsek tervtelenséget, lázas kapkodást és ellentétes fordulatok oscillatioit veti a minister szemére az oktatási baj ügyében. S ha már a nyers fán ezt mivelik, az asszunak dolga mint leszen. Ha ott is, hol kifejtettebb értelem ennyi küzdelemmel jár, mit várunk az utczai tanulóktól. Nem esperes, nem büntetés hiánya hát az ok, hogy nemcsak a felekezeti, de állami iskoláknál is pangásban van a tanítás, s 20, 30 tanuló helyett ötöt hatot találunk, hanem az általános érdeklődés hiányában, a mi részben a kor büne. Azért mégis minél szerényebb az eljárás, ha különben folytonos, van remény az ügy emelkedéséhez, büntetés nélkül is.

Azonban, ha azt mondtam, hogy „ki dolgozik, ha minden ember tanul“ nem vonom vissza szómat, a mennyiben egy kis természeti filozofia van abban, hogy a tudákos ember használhatatlan. S többet építtek arra, hogy legyen erkölcsös. Az a rosszindulatu ember, ki a jelen pert kezdte nem okosabban tenni-é, ha becsületes verejtékes életet élne, minthogy efféle lelketlen irogatással mulatja magát. A ki nem tanult aynyit, hogy igazmondó becsületes ember legyen, annak kár volt egy betűt is tanulni. A mi azon pauaszt illeti, hogy az esperesi elbánás, illetőleg hanyagság, a tanítói kart demoralizálná s lehangolná kötelességek teljesítésében, ez pusztá rágalom. Nem pirul az esperes azért, ha alattas emberei az ő nevének védelme alatt pártfogást remélhetnek, feltéve, hogy kötelességek elmulasztására utat nem kapnak. Hiszen legyen nekik is egytribun-juk, mint volt az elsőb keresztényeknek, kik Renan szerint az erőtlenebbekért is magokat megkeresztelték, tegyen azokkal szembe, kik elfelejtvén, hogy magok is efféle kenyér élvezete mellett lettek kitünőbbekké, avval akarják felejtetni korábbi sorsukat, hogy beállnak ellenségnek s ott feszengnek, míg eljő az oroszlanbőr levetkezésének ideje.

A mi a közerkölcs romlást illeti, melybe templomi verekedés is s egyéb is lehetne — van bevezetve, mindinkább juttatja eszünkbe a Mefistofeles panasztát, ki Isten előtt az embert avval vádolta, hogy ez mind arra használja esztét, hogy minél állatiabbá legyen. Ez ellen nem esperese, nem egyházi kormány látszik szükségletté, hanem egy új özőn-viz, mely megsemmisítse a korábbi bálványokat s újabb érdekeket emeljen érvényre s a sötételekű önzés hollóját iszapban felejtve, közlékeny galambkövetséggel örvendeztesse meg a világot. Mi atyánk, jöjjön el a te országod.

A mi e levatában az uszoráságról van mondva, mind csak poézis s van benne ellenmondás is. Lám, folytonos a panasz az egyházi kör szegénységéről, s mégis az uszorával is van vádolta — alkalmasint egymást kizáró eszmék. Legalább elég szerencsétlen uszoráskodni s szegény lenni. Különben még nincs is megállítva, hol kezdődik s hol végződik az uszora. Még évek, talán korszakoknak kell elmulni, míg magával az elvvel tisztába jó a világ. Mert, hogy valaki szűkös fillérei, barátaival némi kárpótlás reményében megosztja, megosztja falatját, s kiteszi magát annak a veszélynek, hogy nélkülözött falatjáért még pereljen és veszítse is el, valóságos áldozat, s oly működése a társadalmi életnek, mely felett határozni magának tartotta a törvény, magának átkot vagy áldást mondani. Addig, minthogy oly magán ügy, melynek nincs összeköttetése az egyházzal, ne avatkozzunk felette itélni. Legyünk taktarékosok s evvel védekezzünk annak zsarolásai ellen s ne felejsük, hogy kisebb nagyobb mértékben ötszekötő láncolata az életnek, s mint ilyen ellen legyünk vigyázók, óvatosok, s ily értelemben aztán nem lesz okunk panaszozni reá.

Általánosságban véve a helyzetet, a dolog úgy áll, hogy a vádirat szerint szemben az egyházi érdekekkel nincs becsületérzet, nincs igazgyszeretet és kötelesség iránti hűség senkiben. Sem esperes, sem consistorium, sem tanítói kar, sem az ekklezsia egyes tagjai nem teljesítik hivatásukat, nem látják a mit látniok kellene, hiteszegettek valamennyien, csupán a papi kar képez kivételt, — erre nincs panasz, s így a világ-

nak el kell vesznie, ha a papi kar meg nem tartja. E sértő nyilatkozatra kell hogy feleljen a vádíró most vagy közelebbi időben. Ugy tetszik, mintha a föld alól hangzanék is az égi szó: „Avagy bölcsesség-é a Mindenható ellen valakinek tusakodónak lenni? erre feleljen meg a ki Istennel feddődik — s mintha hallszanék is a felelet: „Ime én hitvány elvettetett vagyok, mit felelhetnék neked? inkább az én kezemet számra teszem — s nem szólok.“ Job 39: 35.

Tehát viszonzlátásig!! ott a Herostrat és Hudson Lowe emlékszoibrai közt!!! — addig pedig Tóth Kálmán szavaival búcsuzom el:

„A kik engem megbántottak
„Egytől egyik meglakoltak
„Meglakoltak, megbühödtek
„Megverte az Isten őket.

„Oh mert hisz én megbocsáték,
„Tört szívemmel bár rég;
„Hanem a ki mindent látott,
„A ki teszen igazságot,
„Az Isten, meg nem bocsátott.

Koronka Antal.

N y i l a t k o z a t .

Mult 1879-ik év szeptember havában egy rövid utazást tettem fiatalkori barátaim — Kolozsvár-Toroczkó és vidékének meglátogatása s az ifjúkori emlékek felújítása végett, mely alkalommal a torda-aranyosi unitárius egyházkörben is több paptársamuál és barátomnál volt szerencsém tiszteletemet tenni. Ezen körülmény biztos tudomásom szerint az illetékes körökben többeknek azon gyanúsításra adott okot, hogy a „K. Magvető“ ez évi 4 ik füzetében „Egy székely“ és „Egy consistor“ nevek alatt megjelent leveleket én irtam. Nyilatkozom: hogy én azon leveleket sem nem irtam, sem toll alá nem mondtam, sem nem sugalmaztam.

Igaz, hogy e nyilatkozattételre senki által nyilvánosan felhiva nem voltam; de „Egy székely“ levelének ezen passusa: Alkalmam volt nem régen Torda-Aranyos unitárius egyházkörnyék néhány községét meglátogatni, barátaimmal találkozni, — valamint az 5-ik füzetben a Dali Ádám válaszának több hasonértelmű kifejezése, — ugy többeknek levélben és személyesen történt kérdőrevonása jogot engednek nekem magamat a nyilvánosság előtt igazolnom.

Ujszékel, 1880. nov. 30.

Raffaj Domokos m. k.
ujszékeli unit. lelkész.

I R O D A L M I É R T E S I T Ő .

Neue Unterrichtsmethode der lateinischen Conjugation mit Tafel und Katechetik stb. von Dr. Samuel Brassai stb. Herausgegeben von Dr. Johannes Minckvitz Professor an der Universität Leipzig.

E czim alatt jelent meg a napokban az a kis füzet, melyet Dr. Brassai 1872-ben Kolozsvárt ily czim alatt adott ki: Hogy kelljen a latin hajtogatást észszerűen, gyorsan és sikeresen tanítani.